

УДК 336.671.1

**ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА РОЗКРИТТЯ У ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ
ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРИБУТОК НА АКЦІЮ***Джаферова Л.Р.*

У статті розглядаються сутність показника прибутку на одну просту акцію, необхідність та порядок його визначення, а також уточнюється методика розрахунку і заповнення показників фінансових звітів відносно прибутку на одну просту акцію. Робиться акцент на окремі фінансові інструменти, які у бухгалтерському обліку визнаються потенційно простими акціями і повинні братися до уваги при розрахунку цього показника, оскільки оказують на нього безпосередній вплив.

Ключові слова: фінансовий інструмент, розбавляюча акція, антирозбавляюча акція, середньозважена кількість простих акцій.

На сьогоднішній день Україна пройшла основний етап (у методологічному плані) гармонізації всього облікового процесу й стандартизації фінансової звітності. Однак наявність ряду соціально-економічних, політичних і географічних факторів призводить до істотних відмінностей в облікових системах різних країн, що безпосередньо позначається на методичному рівні складання та змісту фінансової звітності.

Посилення інтеграційних процесів в українській економіці призвело до необхідності гармонізації фінансової звітності шляхом розробки національних положень (стандартів) на основі міжнародних. Завдяки цьому забезпечуються загальні інформаційні потреби широкого кола користувачів, рішення яких залежать від показників, що представляються у фінансової звітності підприємств.

Складання форм фінансової звітності для бухгалтерів проблем не становить, оскільки методика заповнення, якісні характеристики, вимоги й порядок її надання знайшли своє нормативне забезпечення. Однак існує ряд складностей щодо розуміння суті й значення окремих показників фінансових звітів. І пов'язано це з тим, що в умовах трансформаційної економіки з'являється ряд фінансових інститутів, формується ціла система фінансових інструментів, раніше не знайомих українській економіці. У зв'язку з цим цю статтю присвячено розгляду порядку визначення проблематичного для українських підприємств показника прибутковості простих акцій, що обов'язково повинен знаходити своє відображення у звіті про фінансові результати в тому випадку, якщо прості акції підприємства відкрито купуються та продаються на фондовому ринку.

Метою статті є розгляд економічної сутності показника прибутку на одні просту або потенційно просту акцію підприємства та уточнення порядку розрахунку цього показника та формування у фінансовій звітності інформації про нього, якій так важливо відображати відкритим акціонерним товариствам. Для цього необхідно визначити причини проблематичності досліджуваного питання, розглянути його нормативне забезпечення й необхідність наявності у фінансовій звітності підприємства відповідного показника прибутку на одну просту акцію підприємства.

Інвестори та власники, оцінюючи результати діяльності підприємства, використовують ряд аналітичних показників, серед яких можна виділити показник прибутку на акцію (ПНА), якій використовують для того щоб зробити висновки щодо потенціалу підприємства та прийняти рішення щодо інвестицій. Його економічний зміст укладається в розкритті ефективності (прибутковості) використання підприємством ресурсів, що належать власникам простих акцій.

В працях зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: Буренина А.Н., Нечаєва В., Борщук І.В., Момот Т.В., Лахтіонові Л.А. приділено достатньо уваги структурі акціонерного капіталу, оцінки його ефективності завдяки розрахунку низки показників, серед яких є і прибуток на акцію підприємства [1, 2, 3, 4]. Цей економічний показник має не лише аналітичне значення: він ще є одним з невід'ємних елементів фінансової звітності, як для ряду закордонних країн, так і для українських підприємств. Незважаючи на те, що порядок відображення даного показника у фінансової звітності набуло достатнього методологічного забезпечення, залишається проблемним порядок його розрахунку з позиції принципів бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим нами уточнюється методика визначення показника прибутку на одну просту акцію крізь призму його відображення у фінансової звітності.

Даний показник знаходить він своє відображення в третьому розділі звіту про фінансові результати (форми 2), який так і називається «Розрахунок показників прибутковості акцій». Однак заповняти його треба лише акціонерним товариствам, прості або потенційно прості акції, яких відкрито продаються або купуються на фондових біржах, включаючи товариства, що перебувають у процесі випуску таких акцій.

Норми Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» (далі П(С)БО 3) регламентують лише методологічні основи змісту рядків третього розділу форми 2 [5], а основи формування інформації про чистий прибуток, що доводиться на одну просту акцію й порядок її розкриття у фінансовій звітності передбачено безпосередньо Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію» (далі П(С)БО 24) [6].

Як правило, використовуються два показники ПНА – базисний і розведений. У П(С)БО 3 перший одержав назву «чистий прибуток, що доводиться на одну просту акцію», а інший – «скорегований чистий прибуток, що доводиться на одну просту акцію» [5].

Для заповнення третього розділу звіту про фінансові результати підприємство повинне здійснити цілий алгоритм розрахунків, що складається з декількох кроків.

Першим кроком є визначення чисельника ПНА. Для цього необхідно:

- визначити чистий прибуток (збиток) звітного періоду (рядок 220 (225) першого розділу Звіту про фінансові результати);
- розрахувати чистий прибуток (збиток), що належить власникам простих акцій, шляхом вирахування із чистого прибутку звітного періоду (додавши до збитку) дивіденди, нараховані власникам привілейованих акцій.

Другим кроком є визначення знаменника ПНА – «середньорічна кількість простих акцій в обігу». Із цією метою за даними бухгалтерського обліку розраховують середньозважену кількість простих акцій, яка була в обігу протягом звітного періоду, по формулі середньозваженої: шляхом підсумовування добутків кількості простих акцій в обігу протягом певних періодів у місяцях (днях) на відповідні часові зважені коефіцієнти.

Часовий зважений коефіцієнт – це частка від розподілу загальної кількості місяців (днів), протягом яких акції були в обігу, на загальну кількість місяців (днів) у звітному році. Отримана середньорічна кількість простих акцій переноситься в рядок 300 третього розділу звіту про фінансові результати.

Як правило, прості акції включаються в розрахунок їхньої середньозваженої кількості з дати випуску. Приклади визначення цієї дати представлені в таблиці 1.

Під час розрахунку ПНА варто також брати до уваги зміну кількості простих акцій в обігу без відповідної зміни в ресурсах підприємства:

- виплата дивідендів простими акціями;
- випуск прав на придбання простих акцій, призначених для існуючих акціонерів, за ціною, що нижче справедливої вартості простих акцій;
- дроблення акцій на менші акції;
- консолідація акцій (зворотного дроблення).

При обліку таких подій передбачається, що подія відбулася на початок звітного періоду.

Третім кроком є обчислення ПНА як результат розподілу різниці між чистим прибутком (збитком) і сумою дивідендів на привілейовані акції на середньорічну кількість простих акцій в обігу. Отриманий результат заноситься в рядок 320 форми 2 «чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію».

Четвертий крок укладається у визначенні чисельника скорегованого ПНА. Для цього необхідно визначити наявність на підприємстві фінансових інструментів у вигляді потенційно простих акцій і оцінити їхній вплив на суму чистого прибутку, тобто з'ясувати, до якого виду вони відносяться: розбавляючи, чи анти розбавляючи акції.

Для розрахунку скорегованого ПНА необхідно враховувати тільки розбавляючи потенційно прості акції, оскільки вони зменшують його значення. Оцінка впливу здійснюється для кожного виду потенційно простих акцій (кожного випуску, серії випусків).

Потенційно проста акція – це фінансовий інструмент або інша угода, що надає право на одержання простих акцій. Прикладом таких акцій є:

- облігації, які можна конвертувати у звичайні акції;

- привілейовані акції, які можуть бути конвертовані в прості акції;
- варанти на акції;
- опціони на акції;
- акції, які можуть бути придбані по спеціальних програмах для працівників;
- контракти, учасники яких мають право на одержання простих акцій залежно від виконання вимог, передбачених цими контрактами.

Таблиця 1

Дата включення простих акцій в обчислення середньозваженої кількості простих акцій в обігу

Оплата випущених акцій здійснюється в обмін на:	Дата включення простих акцій в обчислення середньозваженої кількості простих акцій в обігу
Кошти	Дата виникнення дебіторської заборгованості
Добровільну реінвестицію дивідендів у звичайні або привілейовані акції	Дата виплати дивідендів
Конвертацію боргового інструмента у звичайні акції	Дата припинення нарахування відсотків
Відсотки або номінал інших фінансових інструментів	Дата припинення нарахування відсотків
Погашення зобов'язання підприємства	Дата погашення зобов'язання
Придбання активу (крім коштів)	Дата визнання придбання
Часткову компенсацію при об'єднанні (придбанні) компаній	Дата придбання
Частково оплачений випуск	Дата виникнення дебіторської заборгованості
Випуск у випадку виконання певних умов	Дата виконання зазначених умов
Надання послуг	Момент надання послуг

Причому потенційно прості акції можуть бути розбавляючими та антирозбавляючими. Їхнє розходження в тім, що розбавляючи акції, у ході конвертації в прості акції приводять до зменшення чистого прибутку (збільшення чистого збитку) на одну просту акцію. А антирозбавляючи навпаки – до збільшення чистого прибутку (зменшення чистого збитку) на одну просту акцію в майбутньому.

З метою обчислення скорегованого ПНА чисельник, розрахований для ПНА, враховуючи сплату податку на прибуток, варто коректувати на суму:

- 1) дивідендів, визнаних у звітному періоді, на розбавляючи потенційно прості акції (вона збільшується на суму таких дивідендів);
- 2) відсотків, визнаних у звітному періоді, що безпосередньо пов'язані з розбавляючими акціями;
- 3) будь-якими іншими змінами в доходах або видатках підприємства, що виникли у зв'язку з конвертацією розбавляючи потенційних акцій.

Наприклад, якщо чистий прибуток підприємства склав 75000 грн. підприємство має 35000 простих акцій в обігу та 10000 потенційно простих акцій. Чисте ПНА складе 2,14 грн. на просту акцію (75000 грн. : 35000 простих акцій).

Припустимо, що потенційно прості акції будуть конвертовані в прості акції, сума чистого прибутку (з урахуванням відповідних змін податку на прибуток) збільшиться на 15000 грн. Тоді, скореговане ПНА складе 2,0 грн. на акцію (75000 грн. + 15000 грн. / 35000 акцій + 10000 акцій).

У цьому випадку потенційно прості акції є для підприємства розбавляючими, оскільки вони зменшують суму чистого прибутку на акцію. Їхній вплив обов'язково буде враховуватися при розрахунку показника скорегованого ПНА.

Якщо припустити, що конвертація потенційно простих акцій збільшить суму чистого прибутку не на 15000 грн., а на 25000 грн., то скореговане ПНА складе 2,22 грн. на акцію (75000 грн. + 25000 грн. / 35000 акцій + 10000 акцій).

На відміну від попереднього розрахунку, потенційно прості акції вважаються антирозбавляючими, оскільки збільшують суму чистого прибутку на акцію. Відповідно до вимог П(С)БО 24 їхній вплив не враховується при розрахунку ПНА [6].

П'ятим кроком є розрахунок знаменника скорегованого ПНА шляхом збільшення середньоріч-

ної кількості акцій в обігу (показник рядка 300 форми 2) на середньорічну кількість простих акцій, які з'являються в обігу у випадку конвертації розбавляючих потенційно простих акцій. Отриманий результат знайде своє відображення в рядку 310 звіту про фінансові результати. При цьому розбавляючи потенційно прості акції варто вважати конвертованими на початок звітної періоду, однак, якщо це відбувається пізніше, то на дату випуску потенційно простих акцій.

Тобто, якщо випуск облігацій, які конвертуються в прості акції, було здійснено першого вересня 2009 року, то під час складання фінансової звітності за 2010 рік буде вважатися, що всі такі облігації конвертуються в прості акції з першого січня 2010 року. Якщо випуск потенційно простих акцій було здійснено 15 травня 2010 року, то коректування чисельника та знаменника ПНА буде здійснюватися саме із цієї дати.

Шостий крок укладається у визначенні скорегованого ПНА шляхом розподілу скорегованого чистого прибутку на скореговану середньорічну кількість простих акцій в обігу. Отриманий показник знайде своє безпосереднє відображення в рядку 330 форми 2.

Виникає законне питання: у чому необхідність обліку таких фінансових інструментів, як потенційно простих акцій і чому до уваги приймаються тільки розбавляючи потенційно прості акції?

Обумовлено це як національними, так і міжнародними принципами бухгалтерського обліку: превалювання сутності над формою та обачності.

Перший принцип вимагає враховувати під час розрахунку ПНА потенційно прості акції, незважаючи на те, що це ще не акції. Таким чином, підкреслюється тимчасовий характер розходжень між простими й потенційно простими акціями.

Принцип обачності в цьому випадку реалізується шляхом включення в розрахунок тільки розбавляючих потенційно простих акцій, які безпосередньо призведуть до зменшення суми скорегованого ПНА (щоб запобігти завищенню доходів).

ВИСНОВКИ

Розгляд економічної сутності показника прибутку на одну просту акцію, особливостей та вимог щодо нього в бухгалтерському обліку дозволили нам уточнити методику його розрахунку, враховуючи вплив ряду фінансових інструментів або інших угод, які вважаються потенційно простими акціями, що через деякий час перетворюються в прості акції. При цьому нами було зроблено розрахунки такого впливу, результатом якого може бути збільшення прибутку на одну просту акцію або зменшення. Це дозволило встановити, що якщо потенційно прості акції є антирозбавляючими, їхній вплив не враховується при розрахунку ПНА, оскільки збільшує суму чистого прибутку на одну просту акцію, що в свою чергу не суперечить принципу обачності в бухгалтерському обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буренин А.Н. Форварды, фьючерсы, опционы, экзотические и природные производные / А.Н. Буренин – М.: «Научно-техническое общество академика С.И. Вавилова», 2005. – 534 с.
2. Борщук І.В. Ринкова вартість капіталу компанії та її акцій / І.В. Борщук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 252-259.
3. Момот Т.В. Інвестиційна привабливість акціонерного товариства: удосконалення методики оцінки / Т.В. Момот // Менеджер. – 2005. – № 4 (34). – С. 117-122.
4. Лахітонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: моногр. / Л.А. Лахітонова – К.: КНЕУ, 2011. – 387 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» / Затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. – Офіц. вид. // Офіційний вісник України. - 1999. - № 25.- 1217 Ст.: табл. — (Національний стандарт України).
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію» / затв. Наказом Міністерства фінансів України від 16.07.2001 р. № 344. – Офіц. вид. // Офіційний вісник України.- 2002.- № 24.- 1171 Ст.: табл. — (Національний стандарт України).